

Wyrok z dnia 18 kwietnia 2011 r.

III PK 62/10

Wynagrodzenie za pracę w godzinach nadwymiarowych, których nauczyciel nie przepracował z powodu zawieszenia go w pełnieniu obowiązków na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.), nie może być zwrócone w przypadku umorzenia postępowania dyscyplinarnego lub karnego albo wydania orzeczenia lub wyroku uniewinniającego (art. 84 ust. 5 tej ustawy).

Przewodniczący SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca), Sędziowie SN: Jerzy Kwaśniewski, Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 18 kwietnia 2011 r. sprawy z powództwa Andrzeja D. i Jana K. przeciwko Młodzieżowemu Ośrodkowi Wychowawczemu w R. o wynagrodzenie, na skutek skarg kasacyjnych powodów od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie z dnia 15 marca 2010 r. [...]

o d d a l i ł skargi kasacyjne i zasądził od każdego z powodów po 900 zł (dziewięćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego strony pozwanej.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie wyrokiem z dnia 15 marca 2010 r. oddalił apelację powodów Andrzeja D. i Jana K. od wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Gryficach z dnia 21 grudnia 2009 r. oddalającego ich powództwo przeciwko Młodzieżowemu Ośrodkowi Wychowawczemu w R. o zwrot zatrzymanych przez pozwanego wynagrodzeń za godziny nadwymiarowe wraz z odsetkami ustawowymi oraz o odsetki ustawowe od zatrzymanych i wypłaconych z opóźnieniem dodatków od wynagrodzenia zasadniczego, a także zasądził od powo-

dów na rzecz pozwanego kwoty po 900 zł tytułem zwrotu kosztów procesu w instancji odwoławczej.

W sprawie tej ustalono, że powodowie, zatrudnieni jako wychowawcy w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w R., zostali zawieszeni w pełnieniu obowiązków z dniem 1 marca 2004 r. na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm., powoływanej dalej jako Karta Nauczyciela), w związku z toczącym się przeciwko nim postępowaniem karny wobec zarzutów popełnienia czynów karalnych polegających na znęcaniu się nad wychowankami Ośrodka. W okresie zawieszenia powodom wypłacane było wynagrodzenie zasadnicze w dotychczasowej wysokości, nie wypłacono im zaś dodatków do wynagrodzenia ani wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe. Zawieszenie w pełnieniu obowiązków ustało w stosunku do Jana K. z dniem 19 lipca 2004 r., zaś do Andrzeja D. z dniem 2 sierpnia 2004 r. Wyrokiem z dnia 1 grudnia 2008 r. Sąd Okręgowy w Szczecinie uniewinnił powodów od popełnienia zarzucanych im czynów. Na wniosek powodów postanowieniem z dnia 26 czerwca 2009 r. dyrektor pozwanego Ośrodka naliczyła kwoty niewypłaconych w okresie zawieszenia dodatków do wynagrodzenia zasadniczego. W dniu 1 lipca 2009 r. powód Andrzej D. otrzymał kwotę 7.606,80 zł, a powód Jan K. 7.446,08 zł tytułem niewypłaconych w okresie zawieszenia dodatków - motywacyjnego, za wysługę lat i za trudne warunki pracy. Powodom nie wypłacono wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe za okres zawieszenia, a dodatki do wynagrodzenia wypłacone zostały bez odsetek.

W pozwie powodowie domagali się: Andrzej D. kwoty 6.392,75 zł i Jan K. kwoty 7.050,75 zł tytułem zwrotu zatrzymanych przez pozwanego wynagrodzeń za godziny ponadwymiarowe z odsetkami ustawowymi liczonymi od 2 sierpnia 2004 r. oraz odpowiednio kwoty 742,88 zł i 4.641,45 zł tytułem odsetek ustawowych od zatrzymanych przez pozwanego i wypłaconych z opóźnieniem dodatków do wynagrodzenia zasadniczego liczonych od 2 sierpnia 2004 r. Zdaniem powodów zwrot zatrzymanych kwot wynagrodzenia, o którym mowa w art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela, ma dotyczyć nie tylko zatrzymanych na podstawie art. 84 ust. 1 Karty Nauczyciela kwot wynagrodzenia zasadniczego, ale też składników wynagrodzenia, o których mowa w ust. 2 tego przepisu (dodatków do wynagrodzenia).

W ocenie Sądu Rejonowego wykładnia gramatyczna art. 84 Karty Nauczyciela prowadzi do wniosku, że wynagrodzenie zasadnicze „może być ograniczone” (ust. 1

tego przepisu), a po okresie ograniczenia, przy spełnieniu określonych warunków wyartykułowanych w art. 84 ust. 5 tej Karty, podlega zwrotowi. Natomiast dodatki i wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe w tym okresie „nie przysługują” (art. 84 ust. 2), czyli nie należą się, a zatem jako świadczenia nienależne za dany okres nie mogą podlegać zwrotowi. Skoro więc powodom nie ograniczono (nie zatrzymano) w okresie zawieszenia wynagrodzenia zasadniczego, to brak jest podstaw do zasądzenia na ich rzecz jakichkolwiek kwot w oparciu o art. 84 ust. 1 Karty Nauczyciela. Za okres zawieszenia wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe powodom nie przysługiwało i nie może podlegać zwrotowi, nie przysługiwały im też dodatki do wynagrodzenia w związku z czym, mimo wypłaty rzeczonych dodatków przez pozwanego, brak jest podstaw do uwzględnienia żądania zapłaty odsetek za opóźnienie w wypłacie tych kwot. Skoro pozwany spełnił to żądanie powodów mimo braku podstawy prawnej, to trudno przyjąć, iż opóźnił się w jakiś sposób z uiszczeniem tych kwot. Dlatego powództwo podlega oddaleniu.

Sąd Okręgowy oddalił apelację powodów podkreślając, że powodom nie zatrzymano żadnych kwot wynagrodzenia, a jedynie nie wypłacono tych jego składników, które w okresie zawieszenia im nie przysługiwały. W ocenie tego Sądu wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe jest „zmiennym” składnikiem wynagrodzenia. Godziny nadwymiarowe nie są związane z czasem pracy nauczycieli określonym w art. 42 Karty Nauczyciela, praca w tych godzinach dopuszczalna jest tylko w przypadkach wymienionych w art. 35 ust. 1 Karty Nauczyciela. Ponadto powodowie nie otrzymali przydziału godzin nadwymiarowych, a wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe przysługuje wyłącznie za godziny zrealizowane i nie przysługuje za dni, w których nauczyciel nie realizuje zajęć z powodu przerw przewidzianych przepisami o organizacji roku szkolnego, rozpoczynania lub kończenia zajęć w środku tygodnia. W konsekwencji, jeżeli nie przysługuje wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe (oraz inne dodatki), to nie przysługują również odsetki ustawowe od tych należności. Przy czym w oparciu o art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela, nie sposób stwierdzić, że roszczenie o zapłatę zawieszonych części wynagrodzenia zasadniczego było wymagalne w okresie zawieszenia w czynnościach skoro zwrot zatrzymanych kwot następuje dopiero na skutek umorzenia postępowania karnego (dyscyplinarnego) albo wydania orzeczenia uniewinniającego.

W skardze kasacyjnej powodowie zarzucili naruszenie przepisów prawa materialnego, w szczególności: art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela, przez bezpodstawne za-

stosowanie wykładni zawężającej zakres przewidzianej w nim ochrony wynagrodzeń nauczycieli zawieszanych w pełnieniu obowiązków na podstawie art. 83 ust. 1 Karty Nauczyciela, wobec których postępowania karne zakończyły się wydaniem prawomocnych wyroków uniewinniających - wyłącznie do roszczeń o zwrot kwot wynagrodzeń zasadniczych zatrzymanych w okresie zawieszenia, mimo że zakresem tej ochrony „objęte są także roszczenia o zwrot innych składników wynagrodzeń unormowanych w przepisie art. 30 ust. 1 pkt 2) i 3) Karty Nauczyciela, a mianowicie dodatki do wynagrodzeń zasadniczych i wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe”. W skardze zarzucono także naruszenie przepisów postępowania, w szczególności art. 328 § 2 k.p.c. „wskutek odstąpienia w uzasadnieniu wyroku wskazania przyczyn nie skierowania do Trybunału Konstytucyjnego pytania prawnego co do zgodności przepisu art. 84 ust. 5” Karty Nauczyciela z art. 32 ust. 1 i z art. 2 Konstytucji RP „i w istocie rzeczy nie rozpoznanie czy ten przepis prawa materialnego jest zgodny z prawem materialnym stosowanym zgodnie z zasadą bezpośredniego stosowania przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (statuowaną w przepisie art. 8 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej) w odniesieniu do przepisów art. 2 i 32 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej”. Okolicznością uzasadniającą przyjęcie skargi do rozpoznania jest potrzeba wykładni art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela wobec poważnych wątpliwości interpretacyjnych w zakresie objętym skargą kasacyjną.

Zdaniem skarżących art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela w zakresie zwrotu „zatrzymanych kwot wynagrodzenia” powinien być interpretowany z uwzględnieniem ustawowej definicji wynagrodzeń nauczycieli zawartej w art. 30 ust. 1 tej ustawy, która obejmuje wszystkie składniki wynagrodzenia nauczycieli, a więc także dodatki (art. 30 ust. 1 pkt 2) i wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe (art. 30 ust. 1 pkt 3). Wobec tego normatywna powinność zwrotu zatrzymanych kwot, o której mowa w art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela, została odniesiona do wszelkich zatrzymanych kwot wynagrodzenia w rozumieniu art. 30 ust. 1 pkt 1, 2 i 3 Karty Nauczyciela.

Skarżący wskazali też, że skoro art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela jest samoistną, szczególną podstawą do zwrotu zatrzymanych kwot wynagrodzenia między innymi, za godziny nadwymiarowe, to nie wyłącza tej szczególnej podstawy prawnej (*lex specialis*) ani art. 80 k.p. jako przepisu regulującego wypłacanie wynagrodzeń za pracę w godzinach nadwymiarowych, ani rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy (Dz.U. Nr 60, poz. 281) jako aktów nie regulujących wypłacanie wynagrodzeń

za pracę w godzinach nadwymiarowych. Prezentowanej wykładni art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela nie przekreśla - zdaniem skarżących - § 7 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2005 r. w sprawie dodatków do wynagrodzenia zasadniczego oraz wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe i godziny udzielonych zastępstw dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach prowadzonych przez organy administracji rządowej (Dz.U. Nr 22, poz. 182 ze zm.). W rozumieniu tego przepisu dniami usprawiedliwionej nieobecności w pracy są okresy nieobecności w pracy i zwolnień od pracy usprawiedliwione okolicznościami rozmaitej natury, zawsze jednak aprobowane społecznie i niekwestionowane z punktu widzenia aksjologii. Nie są zatem dniami usprawiedliwionej nieobecności w pracy okresy nieobecności spowodowane instytucją zawieszenia w pełnieniu obowiązków skoro do jej istoty należy zakaz świadczenia pracy z mocy decyzji pracodawcy. Brak świadczenia pracy w tym okresie przez zawieszzonego w pełnieniu obowiązków nauczyciela nie podlega w związku z tym kwalifikowaniu ani jako dni usprawiedliwionej nieobecności w pracy, ani jako dni nieusprawiedliwionej nieobecności w pracy. Zdaniem skarżących, treść powoływanego § 7 ust. 4 nie może oznaczać wyłączenia prawa zarówno do dodatków do wynagrodzenia zasadniczego, jaki do wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe, także w uwagi na zasadę prymatu ustawy w hierarchii źródeł prawa. Skoro z art. 84 ust. 5 Karty Nauczyciela wynika, że ustawodawca przyznał roszczenia o zwrot zatrzymanych wynagrodzeń za godziny nadwymiarowe i dodatków do wynagrodzeń zasadniczych, to prawodawca aktem rangi podustawowej (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu) nie może tych roszczeń ograniczyć, a tym bardziej pozbawić.

W konsekwencji skarżący wniesli o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego „i przekazanie sprawy temu Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania”.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o jej oddalenie i „orzeczenie o kosztach postępowania przed Sądem Najwyższym w tym kosztach zastępstwa procesowego łącznie od obu powodów 1.800 zł”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skargi kasacyjne nie zawierały uzasadnionych podstaw. Chybione okazały się proceduralne zarzuty naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., przez „odstąpienie” w zaskarżonym wyroku od wskazania przyczyn nieskierowania do Trybunału Konstytucyjnego pytania prawnego o zgodność art. 84 ust. 5 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela z art. 32 ust. 1 i art. 2 Konstytucji już dlatego, że kontrowersje w tym zakresie nie były podnoszone jako problem apelacyjny, przeto Sąd drugiej instancji nie miał obowiązku odnoszenia się do tej konstytucyjnej kwestii prawnej, która nie została objęta granicami apelacyjnego zaskarżenia (art. 328 § 2 w związku z art. 378 § 1 k.p.c.). Ponadto w osądzonej sprawie powodowie dochodzili wyrównania - w ich ocenie - „zatrzymanego” wynagrodzenia za pracę w godzinach nadwymiarowych, którego nie uzyskiwali wskutek zawieszenia ich w pełnieniu obowiązków wychowawców po wszczęciu przeciwko nim postępowań karnych o przestępstwa znęcania się nad wychowankami pozwanego Ośrodka, które ostatecznie zakończyły się karnymi wyrokami uniewinniającymi powodów. Przedmiotem sporów pracowniczych nie były jednak inne dodatki do wynagrodzenia za pracę powodów, takie jak: za trudne warunki pracy, motywacyjny oraz za wysługę lat, które także w myśl art. 84 ust. 2 *in principio* Karty Nauczyciela nie przysługują w okresie zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków. Te dodatki także nie były powodom zatrzymane w rozumieniu art. 84 ust. 4 w związku z ust. 2 Karty Nauczyciela, ale pozwany wypłacił je powodom po ich uniewinnieniu od zarzutu popełnienia przestępstw przeciwko wychowankom Ośrodka. Pomimo braku sporu o te inne niż wynagrodzenie za pracę w godzinach nadwymiarowych dodatki za pracę Sądy obu instancji przyjęły, że także te wypłacone, a zatem niesporne dodatki do wynagrodzenia za pracę nie były im zatrzymane, a jedynie nie wypłacano powodom składników wynagrodzenia za pracę, które w okresie zawieszenia im nie przysługiwały, argumentując że „jako świadczenia nienależne za dany okres nie mogą podlegać zwrotowi”.

Nieprzysługiwanie wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe w okresach niewykonywania pracy wskutek legalnego zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków nie budzi wątpliwości nie tylko ze względu na nieprzysługiwanie takiego wynagrodzenia w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków (art. 84 ust. 2 Karty Nauczyciela), ale także ze względu na wyraźną zasadę prawa pracy, że wynagrodzenie przysługuje za pracę wykonaną (art. 80 zdanie pierwsze k.p.), natomiast za czas niewykonywania pracy pracownik zachowuje prawo do wynagrodzenia tylko wówczas, gdy przepisy prawa pracy tak stanowią (zdanie drugie tego przepisu). Oznacza

to, że jeżeli pracownik faktycznie pracy nie wykonał, to świadczenie pracodawcy uzależnione jest od szczególnej podstawy prawnej ustanowionej w przepisach prawa pracy, które przyznają pracownikowi za czas niewykonywania pracy wynagrodzenie na warunkach i w wysokości wynikającej z wyraźnej i konkretnej regulacji normatywnej, której nie można domniemywać ani interpretować rozszerzająco.

Legalne zawieszenie nauczyciela w obowiązkach następuje na podstawie fakultatywnej (art. 83 ust. 1 Karty Nauczyciela) lub obligatoryjnej (art. 83 ust. 2 tej ustawy) decyzji pracodawcy i stanowi usprawiedliwioną przeszkodę (przyczynę) niewykonywania obowiązków nauczycielskich w okresie zawieszenia, co można określić tak jak skarżący jako „zakaz świadczenia pracy z mocy decyzji pracodawcy”, który wszakże nie mógł być przez autora skargi kasacyjnej racjonalnie postrzegany (kwalifikowany) jako ani „dni usprawiedliwionej nieobecności w pracy, ani jako dni nieusprawiedliwionej nieobecności w pracy”, ponieważ nie ma innej kwalifikacji (*tertium non datur*). Przy orzekaniu o wynagrodzeniu za pracę w godzinach nadwymiarowych za okres oczywiście usprawiedliwiony przyczyną jej niewykonywania wynikającą z zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków pracowniczych istotne jest wskazanie podstaw prawnych, które przewidują i usprawiedliwiają świadczenie pracodawcy (wynagrodzenie) pomimo niewykonywania pracy w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków. Można twierdzić, że skoro na podstawie art. 84 ust. 2 *in fine* Karty Nauczyciela w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków nie przysługuje wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe, to brakuje podstawy prawnej do żądania wyrównania wynagrodzenia za nieprzepracowane godziny nadwymiarowe w okresie usprawiedliwionego nieświadczenia pracy z powodu i w okresie zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków także po umorzeniu prowadzonego przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego lub karnego z braku dowodów winy albo wskutek wydania orzeczenia lub wyroku uniewinniającego. W takich przypadkach nauczycielowi należy zwrócić zatrzymane kwoty wynagrodzenia przez pracodawcę, co nie dotyczy wynagrodzenia za nieprzepracowane godziny nadwymiarowe, które nie przysługuje w okresie zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków nadwymiarowych nie tylko z wyraźnej woli ustawodawcy (art. 84 ust. 2 *in fine* Karty Nauczyciela), ale także dlatego, że przepisy prawa pracy nie dopuszczają wyjątków przyznania prawa do wynagrodzenia za pracę w godzinach nadwymiarowych lub nadliczbowych, których pracownik nie przepracował z jakichkolwiek przyczyn. Stanowisko takie potwierdzają inne metody wykładni przepisów prawa pracy o wynagradza-

niu pracowników, w tym ich interpretacja celowościowo-systemowa, z której wynika, że gwarancyjny charakter przyznawania przez przepisy prawa pracy prawa do wynagrodzenia za czas niewykonywania pracy dotyczy co do zasady stałych i pewnych składników wynagrodzenia za pracę, które pracownik uzyskuje, gdy pracuje (faktycznie wykonuje pracę). Nie dotyczy to wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe lub nadliczbowe, które są zmiennym składnikiem płacy pracowniczej, a w każdym razie uzależnionym są zawsze od efektywnego wykonania pracy nadwymiarowej lub w godzinach nadliczbowych. W szczególności warto zasygnalizować, że wynagrodzenie za przepracowane lub potencjalnie nieprzepracowane godziny nadwymiarowe lub nadliczbowe nie jest uwzględniane przy ustalaniu wynagrodzenia za czas niewykonywania pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy, np. z powodu przestoju (art. 81 §1 k.p.). Z tego typu szczególnych unormowań prawa pracy wynika (*a contrario*), że bez wyraźnej pozytywnej regulacji ustawowej wynagrodzenie za nieprzepracowane godziny nadwymiarowe lub nadliczbowe nie może być przyznane za okres niewykonania takiej pracy z jakichkolwiek przyczyn, w tym z powodu zawieszenia nauczyciela w pełnieniu obowiązków. Z braku podstaw prawnych do zasądzenia wyrównania wynagrodzenia za nieprzepracowane godziny nadwymiarowe powodom nie przysługiwały odsetki od tych świadczeń, których nie uzyskali.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że w przypadkach umorzenia postępowania dyscyplinarnego lub karnego albo wydania orzeczenia lub wyroku uniewinniającego wynagrodzenie za pracę w godzinach nadwymiarowych, których nauczyciel nie przepracował z powodu zawieszenia go w pełnieniu obowiązków i które ponadto z mocy art. 83 ust. 2 *in fine* Karta Nauczyciela nie przysługiwało mu w okresie zawieszenia, nie może być zwrócone w ramach obowiązku zwrotu nauczycielowi zatrzymanych kwot wynagrodzenia, o których mowa w art. 84 ust. 5 tej ustawy.

Równocześnie - w skargach kasacyjnych od zaskarżonego wyroku „w całości” - zabrakło podstaw i jakiegokolwiek uzasadnienia zaskarżenia w części dotyczącej negatywnego osądzenia roszczeń powodów o odsetki od zatrzymanych, a następnie wypłaconych powodom dodatków, przeto Sąd Najwyższy nie miał podstaw (art. 398¹³ § 1 k.p.c.) i nie weryfikował nieobjętego treścią skarg przedmiotu wymienionego osądu. W konsekwencji skargi kasacyjne podlegały oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.), z orzeczeniem o kosztach zastępstwa procesowego strony pozwanej na podstawie art. 98 k.p.c.

=====